

PRODUKCE A RENTABILITA OLEJNIN

OIL PLANT PRODUCTION AND PROFITABILITY

Petra Beránková, Kateřina Kovářová

Anotace:

Situaci na českém trhu olejnin lze charakterizovat prudkým růstem osevních ploch. Z celkových osevních ploch zaujímají olejniny 16,4 %. Olejnatá semena jsou velmi důležitou exportní komoditou pro ČR. Poslední roky ukázaly, že je nutné využívat kvalitních odrůd, které jsou vyšlechtěny na vysokou výnosovost a odolnost proti nepříznivým vlivům

Klíčová slova:

olejniny, pěstování, rentabilita

Summary:

The situation on the Czech oil plant market can be characterized by rapid increasing of the crop areas. The oil plants covers 16,4% of the total crop areas. The oil seeds are very important export commodity for Czech Republic. The last years shown, that the quality variant must be utilized, which are breded on high yields and resistance again unfavorable conditions.

Key words:

oil plant, growing, profitability

ÚVOD

Olejnin jsou stále po obilovinách druhou nejvýznamnější skupinou plodin v ČR. Z celkových osevních ploch zaujímají 16,4 %. Olejnin patří k perspektivním plodinám v České republice, dobré odbytové podmínky jsou hlavním důvodem stále se zvyšujícím se počtu jejich osevních ploch. Postavení olejnin v agrárním sektoru je neodmyslitelné, neboť olejniny (řepka) v ČR patří k důležitým exportním komoditám. Hlavní exportní zemí pro ČR je Německo, kam však exportují i ostatní země. Tato země se stává nekompromisním konkurenčním bojištěm v oblasti exportu olejnin.

Řepka olejná se stala pro většinu zemědělských prvovýrobců rentabilní plodinou, která dosahuje lepších výsledků než většina jiných plodin. Ceny olejnin v ČR jsou odvozovány od cen vytvářených na světových trzích. Průměrná cena semene řepky olejné v posledním období roku 2005 činila 5 500 Kč za tunu. Průměrná cena zemědělských výrobců v marketingovém roce 2004/2005 činila 6 128 Kč za tunu. Predikce průměrných cen zemědělských výrobců pro rok 2006 činí 6 533 Kč za tunu. Cena se také odvíjí od jakosti dané komodity. Během skladovací doby působí řada faktorů, které mohou značně ovlivnit kvalitu olejnin. Již při malém snížení jakosti se zhoršuje možnost odbytu na trhu a tím klesá i rentabilita. Světová produkce za rok 2004/05 dosáhla úrovně 379 340 tis. tun. Produkce olejnin se oproti roku 2003/04 snížila o 730 tis. tun.

Sklizeň olejnin v ČR byla 934 674 tun. Uvedená produkce vzrostla o 546 869 tun (241 %) v porovnání s předešlým rokem. Nadprodukce řepkového semene v České republice vede k závěru, že je nutné zamyslet se, nad snížením výrobních nákladů při zajištění kvality produkce. Při stávající úrovni nákladů a tržeb není dosahováno požadované rentability. Snížením nákladů by se dosáhlo vyšší ziskovosti výroby. Perspektiva pěstování řepky

olejné je ve výrobě metylesteru řepkového oleje, který přidáním do nafty nahrazuje fosilní zdroj energie.

CÍL

Cílem příspěvku bylo zhodnotit produkci a rentabilitu nejrozšířenější olejnin (řepky olejné), pěstované v České republice, na základě ekonomiky pěstování, celkové produkce, ceny a zahraničního obchodu.

METODIKA

Byla sledována celková produkce a rentabilita nejvýznamnější olejnin – řepky olejné. Z podkladů VÚZE nákladů a výnosů byla zhodnocena ekonomika pěstování řepky a stanovená výše výnosů pro dosažení zisku od roku 1998 až do roku 2004. Ze situační a výhledové zprávy Ministerstva zemědělství – Olejnin byla sledována celková situace na trhu a cena řepky za poslední tři roky. Dále byl sledován zahraniční obchod z řepkou od roku 1999 do roku 2005.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Ekonomika pěstování řepky

Velmi důležité je zpeněžení produkce a vyčíslení rentability podnikání. Na zpeněžování má velký vliv situace na trhu. Pro producenty olejnin je výhodné pokud mají dostatek kvalitních informací o vývoji na trhu v krátkodobém, ale i v dlouhodobém horizontu. V informovanosti se spatřuje konkurenční výhoda, které může zřetelně ovlivnit výsledek zpeněžování dané komodity. Nízká či záporná rentabilita pěstování řepky má negativní vliv na konkurenceschopnost zemědělců. Stále zvyšující se produkce řepky není podložena zvyšující se rentabilitou plodiny.

Průměrná ekonomika výroby řepky značně kolísá především v závislosti na hektarových výnosech ovlivňovaných vývojem počasí. Souhrnná rentabilita se v letech 2001 – 2003 pohybovala od 0,69 (2003) po 1,25 (2001), v průměru těchto let kolem 1,00. To znamená, že značná část zemědělců pěstuje řepku pod hranicí ziskovosti. Důvodem setrvání při neziskové produkci je to, že má řepka dobrý odbyt a odběratelé mají dobrou platební solventnost. NOVÁK, (2005) hodnotí ekonomiku pěstování řepky na základě výsledků výběrového šetření VÚZE v Praze pomocí nákladů a výnosů. Pro určení celkových nákladů použil následující rozdělení uvedené v tabulce 1.

Zvýšení nákladů na pěstování řepky bylo v letech 2002 a 2004 ovlivněno všemi sledovanými nákladovými položkami, z nichž nejvýznamnější v obou letech jsou prostředky ochrany rostlin, dále v roce 2002 je to spotřeba průmyslových hnojiv a v roce 2004 mzdové náklady, náklady mechanizovaných prací a režijní náklady. Ve výrobě se do nákladů promítají ceny vstupů, a to jak do položek, které zemědělec nemůže ovlivnit (pořizovací ceny, daně, nájem, poplatky), tak do položek, které může ovlivnit svým rozhodováním (počty operací, soupravy, dávky, atd.) (NOZDROVICKÝ; RATAJ, 2001).

Tabulka 1: Náklady na 1 ha sklizňové plochy za rok 1998 až 2004

Ukazatel	Rok šetření						
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	Kč/ha						
Přímé materiálové náklady celkem	5 748	6 135	6 448	7 656	8 980	8 215	8 997
z toho - osiva - nakoupené	336	300	401	609	651	889	986
- osivo - vlastní	59	37	27	25	29	31	39
- hnojiva - nakupovaná	2 590	2 663	2 614	3 276	3 783	2 996	3 047
- hnojiva - vlastní	304	340	354	323	295	443	325
- prostředky ochrany rostlin	2 372	2 608	2 882	3 274	4 222	3 856	4 601
Ostatní přímé náklady a služby	2 234	2 121	2 075	1 975	1 987	1 977	2 123
Pracovní náklady celkem	2 508	2 429	2 405	2 504	2 808	2 573	3 165
Náklady pomocných činností	1 822	2 133	2 307	2 229	2 323	20 099	2 537
Režie	2 750	2 715	2 543	2 531	2 901	2 258	2 719
Náklady celkem	15 063	15 533	15 779	16 894	18 997	17 122	19 541
Hektarový výnos (t/ha)	2,65	2,85	2,81	2,89	2,38	1,61	3,56
Náklady na 1 tunu semene (Kč)	5 675	5 457	5 608	5 854	7 990	10 663	5 487

V zemědělské praxi je mnoho případů, kdy hospodářské výsledky nedosahují patřičné úrovně, i když je technologie pěstování poměrně intenzivní. Lze usuzovat, že ne všechny vstupy do výroby jsou efektivní. Proto je nutné sledovat výši nákladů, které podstatně působí na finanční prostředky vynaložené na pěstování řepky a hospodářský výsledek podniku. MARKYTÁN, (2004) dále uvádí, příklad kalkulace nákladů na modelu podniku, kde byly použity údaje z roku 2004 a pro obtížně zjistitelné hodnoty vstupů byly převzaty hodnoty normativů (spotřeba práce, pohonných hmot, mazadel apod.).

Tabulka 2: Výše výnosu nutná pro dosažení zisku

Výnos v t/ha	Cena v Kč/ha	Tržby v Kč/ha	Variabilní náklady v Kč/ha	Příspěvek v Kč/ha	Fixní náklady v Kč/ha	Zisk (ztráta) v Kč/ha
3,0	7 000	21 000	19 035	1 965	4 000	-2 035
3,1	7 000	21 700	19 035	2 665	4 000	-1 335
3,2	7 000	22 400	19 035	3 365	4 000	-635
3,3	7 000	23 100	19 035	4 065	4 000	65
3,4	7 000	23 800	19 035	4 765	4 000	765
3,5	7 000	24 500	19 035	5 465	4 000	1 465
3,6	7 000	25 200	19 035	6 165	4 000	2 165
3,7	7 000	25 900	19 035	6 865	4 000	2 865

V tabulky 2 je patrné, že výroba řepky se stává zisková od určité výše výnosu. V tomto modelovém případě, je to hranice rentability na úrovni 3,3 t/ha. KOMBEREC (2000) uvádí, že perspektiva pěstování řepky ve světě i v EU je, přes stále kolísání její tržní ceny, optimistické.

SITUACE NA TRHU

Situaci na české trhu olejnin lze charakterizovat prudkým růstem osevních ploch. Od roku 1989 do roku 2003 vzrostly osevní plochy celkem v ČR z 121 682 na 421 299 ha (o 246 %). Tento růst byl ještě podpořen „Oleoprogramem Ministerstva zemědělství ČR“, zvyšujícími se podporami pro využití řepky pro výrobu MEŘO a dále přímými podporami (zejména podporami půdy v klidu, „zelenou naftou“ ad.).

U olejnin v ČR začíná hospodářský rok (tržní rok) 1. července a končí 30. června následujícího roku. Hektarový výnos olejnin dosahoval od roku 1981/1982 do roku 1991/1992 průměru 2,64 t. Do roku 2002/2003 se hektarový výnos pohyboval v rozmezí 2,5 až 2,0 t. V roce 2003 byl zaznamenán velký pokles až na 1,43 t.

Produkce a cena řepky olejné

Nepříznivé výsledky pěstování řepky v hospodářském roce 2002/2003, které byly pokládány za výjimečný jev způsobený mimořádně nepříznivými klimatickými podmínkami daného roku, byly ještě překonány v hospodářském roce 2003/2004. Přestože klimatické podmínky v posledních letech zaznamenaly některé extrémní hodnoty, projevují se na enormním propadu výnosu pravděpodobně i některé další vlivy. Ekonomické podmínky pro realizaci sklizené produkce řepky nekopírovaly nízkou produkci řepky v Evropě, takže ceny pěstitelům nenahradily propad výnosu. Cena řepky po sklizni odpovídala ceně světové a byla překážkou vývozu řepky, který zůstal na velmi nízké úrovni (POTMĚŠILOVÁ; ADAMEC, 2004).

VOLF (2004) uvádí, že zatímco rok 2003 byl výnosově nejhorší za posledních 24 let. Rok 2004 byl pravým opakem, i když byly zpočátku problémy se vzcházením a na jaře 2004 bylo z tohoto důvodu zaoráno cca 50 tisíc ha řepky. Průměrný výnos ozimé a jarní řepky je v tomto roce rekordních 3,667 t/ha. Sklizňová plocha byla opět, díky zaorávkám, výrazně snížena, ale výrazně vyšší výnos byl příčinou rekordní produkce cca 960 tisíc tun. Vysoké zaorávky vůbec neovlivnily produkci, protože tuto ztrátu výjimečně nahradil vysoký výnos.

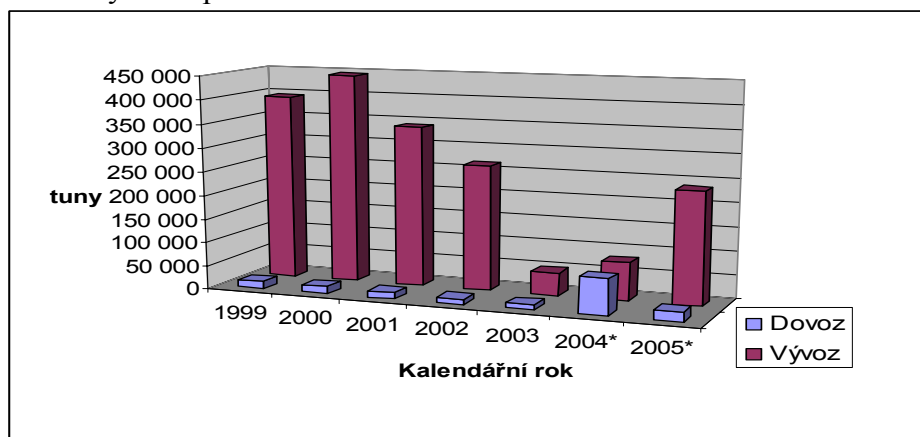
Rok 2005 byl také výnosově velmi úspěšný. Řepka navázala na předchozí rekordní rok a dosáhla průměrného výnosu 2,90 t/ha, což je druhý nejvyšší výnos za posledních 10 let (VOLF, 2005). V dubnu 2004 cena řepky dosáhla svého vrcholu a to 8 450 Kč/t, od konce dubna cena začala klesat a květnu pěstitelé očekávali cenu přes 7 000 Kč/t. Na konci července klesly ceny řepky na světových burzách až pod hranici 7 000 Kč/t. Takto nízká úroveň cen prakticky neumožňuje žádný export. V marketingovém roce 2004/2005 průměrná cena klesla až na 6 128 Kč/t.

Zahraniční obchod

V agrárním zahraničním obchodu olejnatá semena mají velký význam. Zaujímají druhou pozici v komoditní agregaci s trvale kladným saldem. Olejnatá semena jsou velmi důležitou exportní komoditou pro ČR. V kalendářním roce 2005 bylo do ČR dovezeno celkem 20 141,8 tuny semene řepky olejné, což představuje meziroční pokles o 55 597,7 tuny (73,4 %) Dovážené množství řepkového semene je minimální, vyjma roku 2004 (ZAVADIL, 2005).

V průběhu roku 2005 bylo celkem z ČR vyvezeno 236 753,8 tuny semene řepky. Export semene se do roku 2003 snižoval, to bylo způsobeno nižší produkcí řepkového semene a od roku 2004 vývoz začíná opět stoupat (MATERNA, 2006) (graf. 1).

Graf 1: Dovoz a vývoz řepkového semene v tunách

Zdroj: POTMĚŠILOVÁ; ADAMEC, 2004, roky: 2004*-2005* statistický odhad

ZÁVĚR

V posledním období mají ceny přímých vstupů zvyšující se charakter. Nejvíce rostou ceny pohonných hmot, osiv a agrochemikálií. Na toto zvýšení nákladů může pěstitel reagovat pouze úsporou materiálových vstupů. Nejvyššími nákladovými položkami při pěstování řepky jsou nakupovaná hnojiva a prostředky na ochranu rostlin. Tyto dva vstupy tvoří asi tak 85 % přímých materiálových nákladů. Proto jejich cenový vývoj podstatně ovlivňuje rentabilitu pěstované plodiny. V posledních letech se pěstování řepky stává nestabilním a vyskytuje se celá řada problémů. Klimatické podmínky nepříznivě ovlivňují množství produkce a to dále negativně působí na stabilitu zemědělských prvovýrobců, kterým se při snižující produkci snižující i výnosy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Komberec, S.: Ekonomika pěstování řepky. Sborník referátů z 17. vyhodnocovacího semináře Systém výroby řepky a systém výroby slunečnice, Hluk, 2000, SPZO Praha, s. 60
2. Markytán, P.: Ekonomika pěstování ozimé řepky, Úroda – časopis pro rostlinnou produkci, číslo 8, 2004, SZPO Praha, s. 18 – 19
3. Novák, J.: Ekonomika pěstování řepky v ČR, její vývoj a předpoklady pro rok 2005, Sborník referátů z 22. vyhodnocovacího semináře Systém výroby řepky a systém výroby slunečnice, Hluk, 2005, SPZO Praha, s. 28
4. Nozdrovický, L., Rataj, V.: Porównawca ocena dwóch sposobów uprawy rzepaku zimnego. In: Problemy inżynierii rolniczej na progu III tysiąclecia: Technika-Srodowisko Człowiek: XXX lecie Instytutu Inżynierii Rolniczej Akademii Rolniczej u Szczecine, 2001, Poligrafia Akademii Rolniczej, s. 208 – 212
5. Potměšilová, J., Adamec, J.: Situační a výhledová zpráva OLEJNINY, 2004, Ministerstvo zemědělství ČR, VÚZE, s. 38
6. Volf, M.: Výsledky pěstování řepky v České republice v roce 2003/2004, Sborník referátů z 21. vyhodnocovacího semináře Systém výroby řepky a systém výroby slunečnice, Hluk, 2004, SZPO Praha, s. 3 – 14
7. Volf, M.: Výsledky pěstování řepky v České republice v roce 2004/2005. Sborník referátů z 22. vyhodnocovacího semináře Systém výroby řepky a systém výroby slunečnice, Hluk, 2005, SPZO Praha, s. 3 – 19
8. Zavadil, R.: Zpráva o trhu obilovin a olejnin 14. 2. 2005, 2005, TIS ČR, SZIF Praha, <http://www.szif.cz/irj/portal>, 11. 6. 2006
9. Materna, T.: Zpráva o trhu obilovin a olejnin 15. 2. 2006, 2006, TIS ČR, SZIF Praha, <http://www.szif.cz/irj/portal>, 11. 6. 2006

KONTAKTNÍ ADRESA

Bc. Petra Beránková, Ing. Kateřina Kovářová, Ph.D.
ČZU PEF, Katedra obchodu a financí, Kamýcká 129, Praha 6 – Suchbát, tel: 224382884, e-mail: kovarovak@pef.czu.cz